

Calendarium

KARL ERNST VON BAER, baltisaksa loodus- ja arstiteadlane, kirjeldava ja võrdleva embrüoloogia rajaja, 220 aastat sünnist. Sündis 28.02.1792 Piibe mõisas Järvamaal ja suri 28.11.1876 Tartus. Maetud Raadi kalmistule.

Õppis 1810–1814 Tartu ülikoolis arstiteadust. Doktoritöös «Eestlaste endemilistest haigustest» uuris eestlaste elutingimusi ja füüsilist antropoloogiat ning analüüsis siin levinud haigusi ja nende põhjusi.

Täiendas end 1814–1815 ning 1817 arstiteaduse alal Viini ja Berliini kliinikutes, 1815–1816 võrdleva anatoomia alal Würtzburgis.

1816 kutsus Königsbergi ülikooli korraline professor Karl Burdach, Baeri endine õpetaja Tartus, ta enda juurde anatoomiainstituudi prosektoriks. 1819 valiti ta Königsbergi ülikooli erakorraliseks ja 1822 korraliseks loodusloo ja zoologia professoriks. Kuni 1834 töötas Königsbergi ülikoolis. 1827 kevadel avastas imetaja munaraku.

1834–1862 oli Peterburi Teaduste Akadeemia teenistuses. 1837 osales ekspeditsioonil Novaja Zemljale, 1840 Vene Lapimaale. Baeri toetusel said teoks A. Th. v Middendorffi reisirid Põhja- ja Ida-Siberisse ning Vene geograafiaseltsi loomine 1845.

1850. aastatel pühendus ta kalabioloogiale ja tegi ekspeditsioone Peipsi järvele, Läänemerele, Kaspia merele, Volgale ning 1862 Aasovi merele. 1858–1862 tegeles füüsilise antropoloogiaga, püüdes selgitada inimese päritolu ühest või mitmest algkodust.

1867–1876 elas Baer Tartus. 1869–1876 oli Tartu Loodusuurijate Seltsi president, jätkusid tema ettekandeõhtud Peterburis.

Elu jooksul tegeles ta põhiliselt kolme teadusvaldkonnaga – selgroogsete embrüoloogia, füüsilise antropoloogia ja Vene impeeriumi loodusgeograafiaga. Ilmunud üle 400 teadustöö.

Tartus Toomemäel asub Karl Ernst von Baeri monument (1886, autor A. Opekušin) ja ja ümber Toomemäe temanimeline tänav. 1973 asutati muuseum tema viimases elukohas Veski tänaval. Baeri portree oli Eesti kahekroonisel rahatähel. 2006 taastati Karl Ernst von Baeri medal elu- ja maateaduste alal.

Karl Ernst von Baer, Baltic-German naturalist, biologist and medical scientist, the founder of descriptive and comparative embryology. 220th birth anniversary. Was born on Piibe estate, Järvamaa County, on February 28, 1792; died in Tartu on November 28, 1876. Buried in Raadi cemetery.

RUDOLPH REINHOLD GRIWING (GRIWIŠ), Tartu saksa muusikaelu organisaator ja juht, 90 aastat surmast. Sündis 28.10.1853 Lätis Cēsise maakonnas, suri 19.03.1922 Tartus.

Õppis 1881–1886 Leipzigi ülikoolis pedagoogikat ning Leipzigi konservatooriumis orelit ja kompositsiooni, lõpetas viimase kuldaurahaga.

1896 valiti Griwing Tartu Jaani kiriku organistiks ja koorijuhiks. Kirikumuusikuna võttis ta osa ka avalikust kontserdielust. 1897 asutas Liivimaa rüütelkonna rahalisel toel Tartus muusikakooli ning juhtis seda kuni 1920, mil kool lõpetas tegevuse. Kool valmistas ette kohalikele luteri kirikutele muusikaõpetajaid ja organiste. Tänu rüütelkonna toetusele oli kooli õppemaks väike ning võimaldas vaesema päritoluga eestlastel omandada muusikalise hariduse. Siin said hariduse Riho Päts, Peeter Laja, Peeter Ramul, Priit Ardna, Jaan Räsä. Õppetöö toimus saksa keeles. 1917 oli koolis 120 õpilast ning selle lõpetas ligikaudu 50 organisti.

Griwing juhtis Tartus tegutsenud muusikaühingu (*Musikalische Gesellschaft*) tegevust ja kirjutas kontserdikriitikat. Muusikaühing korraldas kontserte – kohalike jõududega kanti ette vokaalinstrumentaalseid suurvorme, nt 1900 Brahmsi «Saksa reekviemi». 1899–1902 oli ühingu orkestris kuni 35 mängijat.

Rudolph Reinhold Griwing (Griwiš), organiser and leader of German music life in Tartu. 90th death anniversary. Was born in Cēsis County, Latvia, on October 28, 1853; died in Tartu on March 19, 1922.

RICHARD GOTTHARD GUSTAV HAUSMANN, ajaloolane ja arheoloog, 170 aastat sünnist. Sündis 10.12.1842 Võrus, suri 19.12.1918 Tartus.

Õppis Võru kreiskoolis ja Tallinna kubermangugümnaasiumis, seejärel 1862 Tartu ülikoolis ühe semestri keemiat ja 1862–1867 ajalugu. 1868 lõpetas kandidaadikraadiga ning jätkas õpinguid Göttingenis (tunnustatud õigusajaloolase prof G. Waitzi juhendamisel) ja Viinis. 1871 kaitses magistriväitekirja, 1880 doktoriväitekirja «Studien zur Geschichte des Königs Stephan von Polen».

1871–1874 oli ajaloo eradotsent Tartu ülikooli juures, 1874–1880 erakorraline professor ja 1880–1896 üldajaloo professor ning 1881–1890 ühtlasi Tartu ülikooli raamatukogu direktor ja 1885–1889 prorektori kt. 1896 sunniti Hausmann venestusega kaasnevate keelenõuete tõttu ametist lahkuma, 1897 nimetati ta Odessa ülikooli professoriks, viibis aasta Odessas, kuid ametikohale ei asunud ning 1898 emeriteerus. Mitmete teadusseltside liige.

Ajaloolasena tegeles Läänemere maade kesk- ja uusajaga, baltisaksa uurijate seas kujunes välja Hausmanni koolkond (O. Greiffenhagen, L. Arbusow noo-

rem jpt), samuti juhendas Eesti päritolu ajaloolasi (nt V. Reiman, J. Köpp). 1880. aastatest pühendus suuresti arheoloogiale, 1890. aastatest Esimese maailmasõjani Eesti selle ala juhtiv uurija. Uuris väga erinevate perioodide muistiseid, peaaasjalikult kalmistuid. Avaldas mitmeid arheoloogiauurimusi, nt «Grabfunde aus Estland» (1896). X ülevenemaalise arheoloogiakongressi (1896 Riias) peamisi korraldajaid. Korrastas ÕESI arheoloogiakogud.

1911 uuris Tartus Karlova matust ning 1913 avaldas nn Tartu aarde. Osalenud Tartu ehitusajaloo uurimisel. TÜ raamatukogus säilitatakse tema memoriaalkogu.

***Richard Gotthard Gustav Hausmann**, historian and archaeologist. 170th birth anniversary. Was born in Võru on December 10, 1842; died in Tartu on December 19, 1918.*

WILHELM ADOLPH JUST, raamatukaupmees, kirjastaja, trükikal ja rahvaraamatukogu asutaja, 110 aastat surmast. Sündis 25.08.1849 Tartus, suri 10.06.1902 Tartus.

1875 asutas Just Tartus teise eestikeelseid raamatuid müüva raamatukaupluse (esimese asutas Heinrich Laakmann, kes müüs vaid oma kirjastuse eestikeelseid väljaandeid). Justi surma järel oli poe omanikuks tema naine Emilie.

19. sajandi teisel poolel tegutses Just ka kirjastajana. Kirjastas 25 väljaannet, nende hulgas J. V. Jannseni kogutud teoste viis esimest vihikut pealkirjaga «J. V. Jannsen'i kirjad» (1881–1885).

1878 asutas Just trükikoja, 1880 ostis Adolph Ainti trükikoja ja 1887 müüs mõlemad trükikojad Carl Heinrich Laakmannile.

Justi 1878 asutatud laenuraamatukogu sisaldas ka eestikeelset kirjandust. 1897 müüs ta raamatukogu Mihkel (Micha) Hermannile, kes muutis selle täielikult eestikeelseks. Raamatukogu tegutses 1940. aastani linnamuuseumi praeguses peahoones Narva mnt 23.

***Wilhelm Adolph Just**, bookseller, publisher, typographer and founder of a public library. 110th death anniversary. Was born in Tartu on August 25, 1849; died in Tartu on June 10, 1902.*

GEORG FRIEDRICH WILHELM GEIST, puusepp-ehitusmeister, 230 aastat sünnist. Sündis 1782 Saksamaal Kasselis, suri 02.07.1846 Tartus.

Tegutses Tartus alates 1804. Võttis sellina osa ülikooli raamatukogu ehitusest Toomemäel. Oktoobris 1804 raamatukogu sarikapeol ette kantud J. W. Krause

kõne publikatsiooni lisas nimetatakse ehitusel osalenute hulgas G. Fr. W. Geisti Kasselist. Ta osales ka ülikooli peahoone, anatoomikumi ja kliiniku ehitusel.

1810 sai Tartu kodanikuks, 1811 linna ehitusmeistriks. 1816–1819 ehitas kau-bahoovi, 1843 hobupostijaama ning 1833 renoveeris Jaani kirikut. 1836–1842 ehitati Geisti projekti järgi lakoonilistes klassitsismi vormides Maarja kirik.

1814–1826 pidas pühapäeviti tasuta ehitus- ja joonistuskooli.

***Georg Friedrich Wilhelm Geist**, carpenter-master builder. 230th birth anniversary. Was born in Kassel, Germany, in 1782; died in Tartu on July 2, 1846.*

ELMAR KITS, maalikunstnik, 40 aastat surmast. Sündis 27.04.1913 Tartus, suri 24.03.1972 Tartus. Maetud Raadi kalmistule.

Kunstihariduse omandas 1935–1939 kõrgemas kunstikoolis Pallas Ado Vabbe õpilasena. Pedagoog Konrad Mäe nim Riigi Kõrgemas Kunstikoolis 1940–1941 ja Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis 1944–1949. Esimese kunstnikuna söandas 1946 korraldada isikunäituse, sellele anti negatiivne hinnang.

1950 algas Tartu Riikliku Kunstiinstituudi õppejõudude represseerimine. Kits lahkus omal soovil õppejõu kohalt. Alates 1950 vabakutseline.

Üks silmapaistvamaid Pallase maalikoolkonna esindajaid, kes viljeles kõiki tahvelmaalitehnikaid ja monumentaalmaali ning tegi raamatuillustratsioone.

Alustas impressionistlike maalide («Linn õhtul», 1940) ning suure üldistusjõuga linnapiltidega («Põlenud linn», 1943; «Purustatud linn», 1944), 1950. aastail meelisžanriks portreemaalid. 1950ndate lõpul ilmnesisid vormiuuendused. 1966 Tartu Kunstnike Majas avatud isikunäitusel eksponeeris poolabstraktseid ekspressiivseid kompositsioone (kolmikmaal «Muusika. Ballett. Kujutatav kunst», 1961–1962). 1965 sgrafiitotehnikas pannoo restoranis Tarvas.

***Elmar Kits**, painter. 40th death anniversary. Was born in Tartu on April 27, 1913; died in Tartu on March 24, 1972. Buried in Raadi cemetery.*

HEINRICH LAAKMANN, kirjastaja, trükkal, raamatukaupmees, 210 aastat sünnist. Sündis 07.10.1802 Lübeckis, suri 14.06.1891 Tartus. Maetud Raadi kalmistule.

Õppis trükiasjandust Lübeckis, Frankfurdis (Maini ääres) ja Pariisis. 1833–1836 töötas Moskvaa koduõpetajana. 1836 asus Tallinnas juhtima Lindfors'i pärijate trükikoda, hiljem rentis selle ja 1837 asutas Tartusse osakonna, 1840 muutis selle Laakmanni trükikojaks. 1844 asus ise Tartus trükikoda juhtima.

Laakmann kujunes Eesti 19. sajandi silmapaistvaimaks trükkaliks, kirjastajaks ja raamatukaupmeheks. Teda võib pidada tolle aja edukaimaks trükitöösturiks Baltimail. 1846 võttis ta esimesena Eestis kasutusele kiirpressi, seadis sisse köitmistöökoja, pani rõhku trükiteoste illustreerimisele. 1875 omandas L. Höflingeri litografiatöökoja, suurendas trükikirjade valikut. 1860–1870 oli Laakmanni ettevõtte oluline trükiteöliste, raamatuköitjate ja litograafide ettevalmistaja. 1867 asutas Tartus esimese eestikeelsete raamatute kaupluse, kus müüdi tema trükikojas valminud raamatuid.

1841 ilmus Laakmanni väljaandel esimene piltidega aabits «Luggemisse Ramat». Juba 19. sajandi keskel kirjastas ta valdavalt ilmalikke eestikeelseid raamatuid ning suurt osa eestikeelsest perioodikast (Eesti Postimees, Eesti Põllumees, Meelejahutaja). Tartu kujunemisel Eesti raamatutootmise keskuseks oli Laakmannil juhtiv osa: 1840–1880 trükkis ta ligikaudu 800 eestikeelset raamatut, enam kui kolmandiku eestikeelsest raamatutoodangust. 1880 andis ta ettevõtte üle oma pojale Carl Heinrich Leopold Laakmannile. Kirjastustegevus kestis H. Laakmanni nime all 1933. aasta alguseni.

Heinrich Laakmann oli lauluseltsi Vanemuine auliige ning Tartu Käsitöölise Seltsi ja Õpetatud Eesti Seltsi liige.

Heinrich Laakmann, publisher, typographer, bookseller. 210th birth anniversary. Was born in Lübeck on October 7, 1802; died in Tartu on June 14, 1891. Buried in Raadi cemetery.

JURI LOTMAN, kirjandusteadlane ja semiootik, 90 aastat sünnist. Sündis 28.02.1922 Petrogradis, suri 28.10.1993 Tartus. Maetud Raadi kalmistule.

1939–1940 ja 1946–1950 õppis Leningradi ülikoolis. 1941–1945 võttis Puuarmee koosseisus osa Teisest maailmasõjast.

1950–1954 Tartu Õpetajate Instituudi ja alates 1954 Tartu ülikooli õppejõud, 1960–1977 vene kirjanduse kateedri juhataja, alates 1963 professor. Alustas 18.–19. sajandi vene kirjanduse uurijana. 1960. aastail hakkas rakendama strukturalistlikke ja semiootilisi uurimismeetodeid, kaasates sellesse töösse ka Moskva teadlasi. Nii tekkis Tartu-Moskva semiootikute koolkond.

Tänapäeval korraldatakse Tartus Juri Lotmanile pühendatud rahvusvahelisi seminare ja kongresse. 28.02–02.03.2012 toimus kongress «Kultuuri mitmekeelsus».

Eesti keeles tuntakse Lotmani teoseid «Kultuurisemiootika» (1990), «Aleksandr Sergejevitš Puškin» (2003), «Vestlusi vene kultuurist» (2003) jt.

Lotman oli paljude välismaiste akadeemiate liige.

Tööpaigana hindas ta väga kõrgelt Tartu linna. 2007 püstitati ülikooli raamatukogu juurde Juri Lotmani mälestusmärk, autor skulptor Mati Karmin.

***Juri Lotman**, literary scientist and semiotician. 90th birth anniversary.*

Was born in St Petersburg on February 28, 1922; died in Tartu on October 28, 1993. Buried in Raadi cemetery.

HILLAR PALAMETS, ajaloolane, 85 aastat sünnist. Sündis 13.07.1927 Tallinnas.

1951 lõpetas Tartu ülikooli ajaloolasena. 1950–1955 õpetaja Tartu meditsiinkoolis, 1955–1966 Tartu 2. keskkoolis (1955–1958 direktor), hiljem 7. keskkoolis.

1963 kaitses kandidaadikraadi pedagoogikateadustes. 1961–1996 Tartu ülikooli õppejõud. Tööd ajaloo õpetamise metoodika alal.

Teinud suure töö ajaloo propageerimisel. Tartu Ekspressis Tartu ajaloo rubriik «Palametsa pajatused». 20.03.2012 pidas Raadio 2-s oma viimase, 888. ajalootunni.

Avaldanud ajalooainelised raamatud «Lugusid toonasest Tartust» (2003), «Lugusid vanast Tiigist» (2004), «Sõidab, hirnub raudne täkk, kel selja taga valge lakk» (2005), «Kümme vakka teatrisoola» (2006) ja «O alte Burchenherrlichkeit» (2008).

Palamets on lindistanud ja üles kirjutanud paljude tartlaste mälestusi, mida talletatakse linnamuuseumi arhiivkogus.

***Hillar Palamets**, historian. 85th birth anniversary. Was born in Tallinn on July 13, 1927.*

ANTS PIIP, Eesti Vabariigi poliitik, diplomaat ja õigusteadlane, Eesti delegatsiooni liige Tartu rahukonverentsil, 70 aastat surmast. Sündis 28.02.1884 Viljandimaal Tuhalaanes, suri 01.10.1942 Permi oblastis Nõrovi vangilaagris.

Õppis 1908–1913 Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas. 1912 täiendas end Berliini ülikoolis. 1916 kaitses magistriskraadi Peterburi ülikoolis. Alates 1917 oli Peterburi ülikooli eradotsent ja Vene siseministeeriumi rahvuste departemangu ametnik.

1917–1918 kuulus Eestimaa Kubermangu Ajutisse Maanõukogusse. 20.11.1917 määrati Eesti esimeseks välisesindajaks. 1918–1920 Eesti saadik Londonis. Vabadussõja ajal organiseeris Suurbritannia eskaadri saatmist Tallinna ja relvade hankimist Eesti kaitsevæele.

1919–1920 osales Eesti delegatsiooni liikmena Tartu ja Pariisi rahukonverentsil. Oktoobrist novembrini 1920 peaminister, detsembrist 1920 jaanuarini 1921 riigivanem ja sõjaminister. Välisminister 1921–1922, 1925–1926, 1933 ja 1939–1940. 1923–1925 Eesti Vabariigi saadik USAs.

1919–1940 Tartu ülikooli rahvusvahelise õiguse professor, pani aluse rahvusvahelise õiguse õpetamisele Eestis.

1936–1939 Tartu linnavolikogu esimees.

28.09.1939 osales välisministrina Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vastastikuse abistamise pakti sõlmimisel. 30.06.1941 vangistas NKVD Piibu.

Piipu on autasustatud Vabadusristi III liigi 1. järgu, Valgetähe teenetemärgi I klassi, Kotkaristi teenetemärgi I klassi ja Eesti Punase Risti 1. järgu II astme mälestusmedaliga.

Tartu Linnamuuseumis on hoiul temale kuulunud Tartu rahulepingu suveniireksemplar.

Ants Piip, politician, diplomat and lawyer of the first Republic of Estonia, member of the Estonian delegation at the Tartu Peace Conference. 70th death anniversary. Was born in Tuhalaane, Viljandi County, on February 28, 1884; died at the Nyrob prison camp, Perm oblast, on October 1, 1942.

ANTS SIMM, näitleja, lavastaja ja ühiskonnategelane, 135 aastat sünnist. Sündis 09.10.1877 Viljandimaal Vana-Suislepa vallas Kivilõppe külas, suri 14.03.1946 Suislepa vallas.

Lõpetas 1906 juristina Tartu ülikooli. Osales üliõpilaste seltsielus, 1903–1905 Eesti Üliõpilaste Seltsi esimees.

Lavategevust alustas 1900 Vanemuise trupis. 1901 liitus Taara seltsiga, kuhu kogunes noor rahvusradikaalne intelligents (J. Tõnisson, K. Menning, K. Mägi, K. Jungholz, J. V. Veski, M. Martna jt) ning kus pandi alus eesti realistlikule teatrile.

1906–1921 Vanemuise näitleja ja lavastaja, sh 1914–1921 teatri direktor. Oli Karl Menningu ansambli liider. Pärast Menningu lahkumist Vanemuisest 1914 sai Simmist tema töö jätkaja.

Novembrist 1919 septembrini 1920 Tartu linnapea, 1921–1922 Postimehe toimetaja, 1922–1924 Eesti saatkonna ametnik ja konsul Saksamaal, 1925–1940 Tartu Eesti Laenu ja Hoiu Ühisuse panga juhatuse esimees.

Koos muusikust venna Juhan Simmiga pani aluse Vanemuisele kui muusikateatrile.

Ants Simm, actor, producer and public figure. 135th birth anniversary. Was born in Kivilõppe village, Vana-Suislepa commune, Viljandi County, on October 9, 1877; died in Suislepa commune on March 14, 1946.

KARL EDUARD SÖÖT, luuletaja, kirjastaja, trükikoja omanik, fotograaf, 150 aastat sünnist. Sündis 26.12.1862 Tartumaal Raadi vallas, suri 01.09.1950 Tartus. Maetud Raadi kalmistule.

1881 lõpetas ta Tartu kreiskooli, hiljem täiendas end vabakuulajana Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas ning osales 1884–1892 näitlejana August Wiera näitetrupis.

1886–1893 oli ajalehe Olevik talituse arvepidaja ja toimetuse ärijuht. 1895–1914 tegutses kirjastajana, olles ühtlasi ka trükikoja ja raamatukaupluse omanik. Söödi trükikojas pöörati erilist tähelepanu raamatute väljanägemisele. 1919–1920 oli ametis Tartu linnanõunikuna. 1920 sai Söödist Postimehe toimetuse liige ja 1921–1923 töötas ta samas vastutava toimetajana.

Söödi kirjastus andis peamiselt välja ilukirjandust. Kirjastati toleagesete tuntumate kirjanike A. Haava, E. Enno, J. Liivi jt teoseid. Väga populaarsed olid kirjastuse välja antud kalendrid. Luuletajana kogus Sööt tuntust eelkõige kodu- ja isamaalüürikat ning lasteluulet kirjutades.

Ta tegutses aastaid fotograafina, pildistas Tartut ja selle elanikke ning mitmeid linnasünnimusi. Tema fotopärand on hoiul Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis.

Sööt osales aktiivselt mitmete organisatsioonide, seltside ja ühingute töös (Vanemuise Selts, Tartu Eesti Põllumeeste Selts, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Laenu- ja Hoiuühisus, Tartu Vaeste Hoolekande Ühisus jne).

Karl Eduard Sööt, poet, publisher, owner of a publishing house, photographer. 150th birth anniversary. Was born in Raadi commune, Tartu County, on December 26, 1862; died in Tartu on September 1, 1950. Buried in Raadi cemetery.

DAVID OTTO WIRKHAUS, muusikategelane, orkestrijuh ja koolmeister, 175 aastat sünnist ja 100 aastat surmast. Sündis 01.10.1837 Lohkva külas Tartumaal, suri 29.07.1912 Väägvere külas Tartumaal. Maetud Raadi kalmistule.

Sai muusikaõpetust koolmeistrilt isalt, õppis iseseisvalt orelimängu ja muusikateooriat. Omandas varakult orkestripillide mängimise oskuse. 1856 sai õpetajakutse ning asus isa kõrvale Väägveres koolmeistriks, 1864 sai temast kooli juhataja.

1851–1912 juhatas Väägvere pasunakoori, võttis sellega osa I üldlaulupeost. Wirkhausi innustusel ja kaasabil asutati Eestis umbes sada orkestrit. Ta tellis pille ja noote, juhendas orkestreid ja korraldas ühisesinemisi. Puhkpilliorkestrite üldjuht II–VII üldlaulupeol ja paljudel maakondlikel laulupidudel.

1897 valiti Vanemuise seltsi auliikmeks.

Wirkhaus on loonud koorilaule ja orkestripalu. Viimastest jõudis laulupidude kavva «Oh tõuse, laul», mida on esitatud IV üldlaulupeol 1891 ja XXI üldlaulupeol 1990.

David Otto Wirkhaus, musician, orchestra conductor and schoolteacher. 175th birth anniversary and 100th death anniversary. Was born in Lohkva village, Tartu County, on October 1, 1837; died in Väägvere village, Tartu County, on July 29, 1912. Buried in Raadi cemetery.

Ülevaated koostasid Arvi Haak, Teesi Kivivare, Eevi Kärkla, Aime Kärner ja Heivi Pullerits.